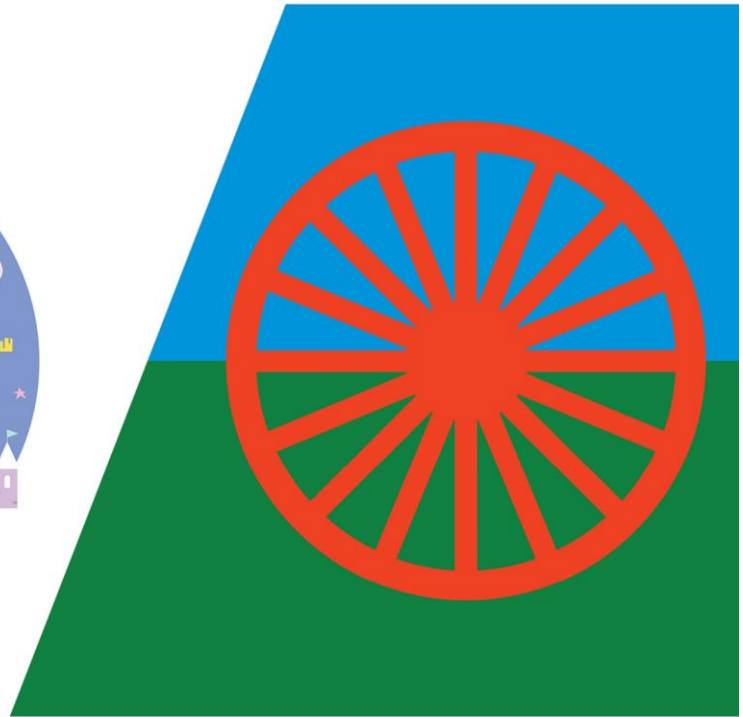

Tala, läsa och skriva på romani

LÄROMEDEL I ROMSKA FÖR ÅRSKURS 4-6

Dialekten lovara

Irén Horvatne & Teresa Kwiatkowski

Tala, läsa och skriva på romani

LÄROMEDEL I ROMSKA
FÖR ÅRSKURS 4-6

Dialekten lovara

Irén Horvatne
Teresa Kwiatkowski

© 2020 Irén Horvatne och Teresa Kwiatkowski, Malmö Romska idécenter
Materialet är framtaget med stöd från Institutet för språk och folkminnen

Publikationen finns att ladda ner som kostnadsfri PDF från Institutet för språk och folkminnens hemsida: <http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/minoritetsprak/loromedel-i-nationella-minoritetsprak.html>

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord	4
---------------	----------

Kapitel

1. Jag och min familj	5
2. Räkneord, grundtal och ordningstal	10
3. Färger	14
4. Veckodagar, månader och årstider	19
5. Högtider	31
6. Hemmet	40
7. Kroppen	48
8. Hälsa	52
9. Mat	57
10. Fritidsaktiviteter	67

SO SI ANDE

Anglunivorba	4
---------------------	----------

Kapitelo

1. Me taj muri familja	5
2. Ginajimaski vorba, fundamentalno numeri, taj tordjimasko numero	10
3. Farbi	14
4. Kurkeske djes, šona taj beršeskevrami	19
5. Bare djesa	31
6. Khere	40
7. O tago	48
8. Sastjimo	52
9. Xabe	57
10. Slobodo vramake aktivitetura	62

Förord

Tala, läsa och skriva på romani. Materialet är tänkt för romska elever i åk 4–6, som har grundläggande kunskaper i romani.

Materialet ska kunna användas som underlag för samtal, diskussion, läsning och skrivning. I materialet ska ingå olika tema med elevnära texter, övningar- och arbetsuppgifter, samt grundläggande regler för språkriktighet. Tonvikten i materialet är att skapa produktiva aktiviteter för att utveckla elevernas tal- och skriftspråk, så att de får tilltro till sin språkliga förmåga att använda romani. De ges därmed ett medel för att uttrycka sig i olika situationer och i olika sammanhang samt för att skapa grund för vidare utbildning. Materialet innehåller hörförståelse, läsförståelse, muntlig interaktion samt skriftlig produktion av texter i olika genrer.

Med tanke på digitaliseringen i skolorna är det tänkt att materialet ska finnas i digital form för att bli tillgängligt både för lärare och elever. Det ska också gå att skriva ut det för användning i klassrummet.

Vårt material är utarbetat enligt kursplanen i romani chib modersmål, där ämnets viktigaste punkter språk och kultur tydligt lyfts fram. Undervisningen ska stödja elevernas identitetsutveckling i nära samspel med deras språk- och kunskapsutveckling.

Kursplanen i romani chib ligger till grund för skapandet av vårt material. Enligt kunskapskraven ska eleverna kunna formulera sig i tal och skrift, genom att använda sitt modersmål som ett medel för sin språkutveckling och sitt lärande. ”Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla flerspråkighet, sin förståelse av omvärlden och sin identitet.”

I materialet ska eleverna få möjlighet att reflektera över traditioner, kulturella företeelser och samhällsfrågor i områden där modersmålet talas, i jämförelse med svenska förhållanden.

Vi kommer att sträva efter att nå de fyra F:n i en förmåga d.v.s. Fakta – veta, Förståelse – varför, tolkning, Färdighet – veta hur, Förtrogenhet – veta när. Detta ska åstadkommas genom en varierad och balanserad sammansättning av innehåll och arbetsformer, ett lärande och en utveckling där olika kunskapsformer är delar av en helhet – en förmåga.

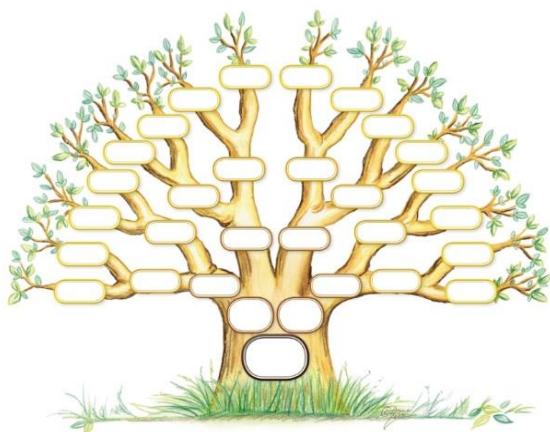
Romska språket

Romani chib är ett språk utan egen nation. Romani chib är ett av Sveriges nationella minoritetsspråk och hör till den indoariska språkgrengen. Romani chib är besläktat med sanskrit från Indien. Språket har ett flertal olika dialekter. Romska alfabetet antogs i samband med den första internationella romska konferensen i London 1971.

Romska alfabetet: A, B, C, Č, ČH, D, DŽ, E, F, G, H, I J, K, KH, L, LJ, M, N, NJ, O, P, PH, R, S, Š, T, TH, U, V, X, Z, Ž

1. JAG OCH MIN FAMILJ / ME TAJ MURI FAMILJA

I det här kapitlet kommer vi att arbeta med förmågan att läsa, skriva, tala och samtala om familjen och dess familjemedlemmar. Familjen har stor betydelse för varje familjemedlem. Den romska familjen omfattar förutom mamma, pappa och barn även andra familjemedlemmar som kusiner, mostrar, fastrar, farbröder och morbröder och i allra högsta grad far- och morföräldrar. En familj kan alltså bestå av många medlemmar. Ett familjeträd kan se ut så här:

Min familj

Jag bor i ett hus tillsammans med min mamma och pappa, min bror och min syster, berättar Lena. Hos oss bor också min farfar och farmor. I huset bredvid bor min kompis Peter. I hans familj bor många tillsammans: mamma och pappa, farmor och farfar, Peters farbror och faster och Peters kusiner Andreas, Emilia och Alexander. Kusinerna har jätteroligt tillsammans!

Muri familja

Me bešav andek kher mura dejasa taj dadesa, mure phralesa taj phenjasa, phenel i Lena. Amende bešel vi muro papo taj mami. Paša ame bešel muro amal o Peter. Ande leski familja but žene bešen khetane: dej taj o dad, mami taj papo, e Peteresko nano taj lala taj e Petereske kuzinura o Andreas, Emilia taj o Alexander. E kuzinonge nadjon mištoj khetane!

1. Berätta om din familj!

1. Phen pa tjiri familja!

Dikt om mig

Jag heter Laura.
Jag är 10 år.
Min syster heter Angelina.
Min bror heter Marcello.
Jag bor i Malmö.
Jag går i Sofiaskolan.
Jag går i fjärde klass.
Jag tycker om att skriva och rita.
Jag tycker om att leka.
Jag tycker om att simma.
Jag tycker om fiskar.
Jag tycker om hundar.
Jag tycker mest om hästar.

Dikto prama

Me bušuvav Laura.
Me sim 10 beršengi.
Muri phenj bušol Angelina.
Muro phral bušol Marcello.
Me bešav ando Malmö.
Me žav andi Sofiaskola.
Me žav andi štarto klasa.
Me kamav te iskirij taj te makhav.
Me kamav te khelavma.
Me kamav te usij.
Me kamav e mašen.
Me kamav e žukelen.
Me kamav o maj feder e grasten.

2. Presentation

Jag heter _____.

Jag är _____ år.

Jag bor i _____.

Jag kommer från _____.

2. Prezentacia

Me bušuvav _____.

Me sim _____ beršengi/beršengo.

Me bešav ando _____.

Me avav anda _____.

3. Jobba med en kamrat

Svara på frågorna.

Vad heter du? _____

Hur gammal är du? _____

Varifrån kommer du? _____

3. Ker eke amalesa

Phen pe pušimata.

Sar bušos? _____

Ketje beršengi/beršengo tu san? _____

Ka bešes? _____

Khatar aves tu? _____

4. Skriv in familjemedlemmarna i luckorna

moster/faster	mormor/farmor	kusin	morbror/farbror
man	fru	morfar/farfar	

Pappa är min mammas _____ och min mamma är hans _____.

Min pappas mor är min _____ och pappas far är min _____.

Pappas bror är min _____ och mammas bror är min _____.

Hans dotter är min _____. Mammas syster är min _____

och pappas syster är min _____. Hennes son är min _____.

4. Iskrin ande a familjake medlemon ando šušo than

lala/bibi	mami	kuzino/kuzinka	nano/kako	rom	romnji	papo
-----------	------	----------------	-----------	-----	--------	------

Muro dad si mura dejako _____, taj muri dej si leski _____.

Mure dadeski dej si muri _____, taj mure dadesko dad si muro
_____. Dadesko phral si muro vadj dejako phral si muro _____.

Leski šej si muri _____. Mura daki phenj vadj mure dadeski phenj si muri
_____. Lako šavo si muro _____.

5. Svvara med ja eller nej

Ja

Nej

Är din mammas syster din moster?

Är din pappas bror din farfar?

Är din fasters son din bror?

Är din pappas mamma din farmor?

Är din mosters barn dina kusiner?

Är din farbror din mammas bror?

5. Phen jo vadj na

Jo

Na

Tjira dejaki phenj si tjiri lala?

Tjire dadesko phral si tjiro papo?

Tjira lalako šavo si tjiro phral?

Tjire dadeski dej si tjiri mami?

Tjira lalake šavora si tjire kuzinura?

Tjiro nano si tjira dejako phral?

6. Skriv en dikt om dig själv på romani

6. Iskirin ek dikto pratü romanés

Ord – Vorbi

barn – šavora
barnbarn – unoko
barndom – šavorikanotrajo
bror – phral
dikt – dikto
familj – familja
familjetråd – familja kopači
far – dad
farbror/morbror – nano
farfar/morfar – papo
farmor/mormor – mami
framtid – anglunimo
fru – romnji
födelse – kerdjimo, rakhadjilimo
gammal – phuro (m) / phuri (f)

heter – bušol
kusin – kuzino/kuzinka
liv – trajo
make – rom
presentation – prezentacia
svåger – šogoro
svågerska – šogorkinja
svärfar – sokro
svärmor – sokra
syster – phenj
ung – terno (m), terni (f)
ungdom – ternimata
vuxenliv – barengotrajo
vän – barato, kolega
ålder – berš, berša

Grammatik

Pronomen är ord man använder istället för namn på en person, sak, djur eller växt.

Personliga pronomen

jag – me
du – tu
han – vov
hon – voj
vi – ame
ni – tume
de – von

Possessiva pronomen

min, mitt, mina – muro, muri, mure
din, ditt, dina – tjiro, tjiri, tjire
hans, din sitt, sina – lesko, leski, leske
hennes, sin, sitt, sina – lako, laki, lake
vår, vårt, våra – amaro, amari, amare
er, ert, era – tumaro, tumari, tumare
deras – lengo, lengi, lenge

2. RÄKNEORD / GINAJIMSKI VORBI

Räkneord: grundtal och ordningstal

Räkneord delas in i grundtal och ordningstal.

Grundtal är ord för siffrorna, t.ex. ett, två eller femhundra. Grundtalen svarar på frågan *Hur många finns det?*

Ordningstal är ord som visar i vilken ordning något kommer. Ordningstalen svarar på frågan *I vilken ordning kommer något?*

Man skriver ordningstal med siffror följda av kolon och den sista bokstaven i ordningstalet, t.ex. första: 1:a, andra: 2:a, tredje: 3:e.

Ginajimski vorba: fundamentalno numeri taj tordjimasko numeri

E ginajimaske vorba ulaven opre ande fundamentalna numera taj tordjimasko numera.

Fundamentalna numera si vorba numera, sar eksempel. jekh, duj vadj panž šela. E fundamentalna numera phenen *Ketji sī?*

Tordjimasko numeri si vorba so phenel jekh than ke ka tordjol. E tordjimasko numeri phenel *Ande če šoros avel variso?*

E tordjimasko numera iskirijpe numeronca taj palakodos šolpe dujpunktura kuloni taj o paluno betivo anda e tordjimasko numeri, angluno: 1:o, dujto: 2:o, trito: 3:o taj kade majdur.

Siffror Numera

Räkneord/Grundtal Ginajimaske numera/Fundamentalna numera

• 1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
• ett	två	tre	fyra	fem	sex	sju	åtta	nio	tio
• jekh	duj	trin	štar	panž	šov	efta	oxto	ija	deš

Ordningstal Tordjimasko numera

• 1:a	2:a	3:e	4:e	5:e	6:e	7:e	8:e	9:e	10:e
• första	andra	tredje	fjärde	femte	sjätte	sjunde	åttonde	nionde	tionde
• angluno	dujto	trito	štarto	panžto	šovto	eftato	oxtoto	ijato	dešto

1. Fyll i tabellen!

1. Iskirin andi tabela!

Svenska

Romani

RÄKNEORD			GINAJIMASKE NUMERA	
Siffror	Grundtal	Ordningstal	Fundamentalno numeri	Tordjimasko numeri
1	ett	första		
2	två	andra		
3	tre	tredje		
	fyra	fjärde		
	fem	femte		
	sex	sjätte		
	sju	sjunde		
	åtta	åttonde		
	nio	nionde		
	tio	tionde		
	elva	elfte		
	tolv	tolfte		
	tretton	trettonde		
	fjorton	fjortonde		
	femton	femtonde		
	sexton	sextonde		
	sjutton	sjutttonde		
	arton	artonde		
	nitton	nitttonde		
	tjugo	tjugonde		

2. Skriv fem meningar med olika grundtal

2. Iskirin panž meningura maj butfelitickone fundamentalno numerosa

3. Skriv fem meningar med olika ordningstal

3. Iskirin panž meningura maj butfelitickone tordjimaske numerosa

4. Skriv fyra grundtal med siffror och bokstäver. Du väljer själv.

4. Iskirin štar fundamentalna numera cifrenca taj betivonca. Tu valastis korkori.

5. Skriv alla ordningstal från 1–10 både med siffror och med bokstäver, ett tal på varje rad

5. Iskirin e intregitor djimake numera khatar 1–10 vi cifrenca taj vi betivonca, jekh numeri pe sako linja

_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____
_____	_____

3. FÄRGER / FARBI

**BLÅ
VUNETO**

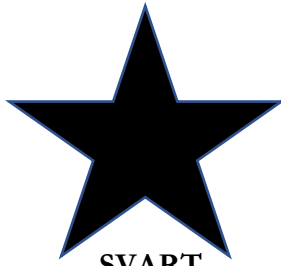
**GUL
GALBENO**

**RÖD
LOLO**

**GRÖN
ZELENO**

**SVART
KALO**

**VIT
PARNO**

1. Placera in sakerna i rätt spalt

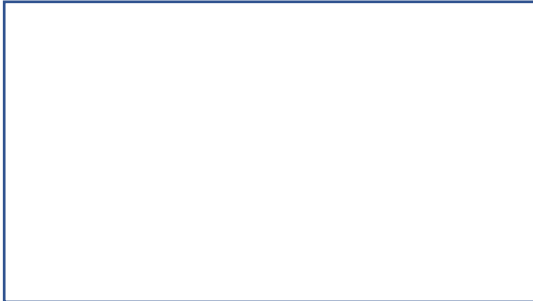
1. Šuv ande e bajura ando kodo spalto so trubuj

sol kham	löv patrin	citron citromo	jordgubbe samoci	kyckling pujo	körsbär tjireši
snö jiv	gurka uborka	hallon muri	tand dand	buske bur	gräs čar
persilja petrežejmo	moln čer	salt lon	banan banano	jord phuv	kol angar

BLÅ VUNETO	GULT GALBENO	RÖTT LOLO	GRÖNT ZELENO	SVART KALO	VIT PARNO

2. Rita och måla i rutorna, du väljer själv hur många och vad du vill rita
2. Rajzolin taj makh andi kocka variso kodala farbasa so si opral

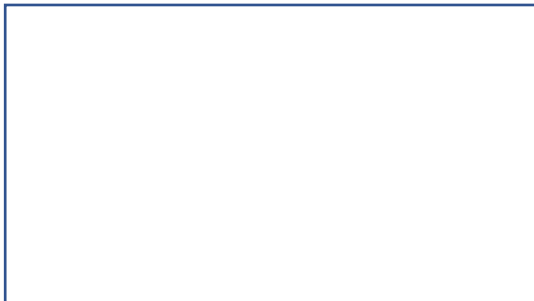
**GRÖN
ZELEN**

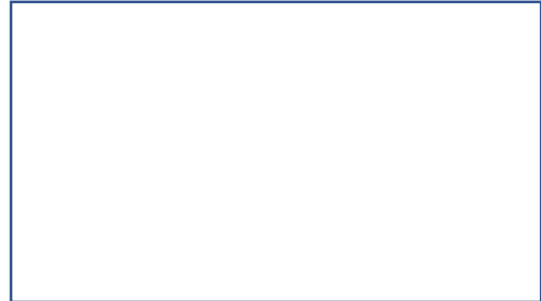
**BLÅ
VUNETO**

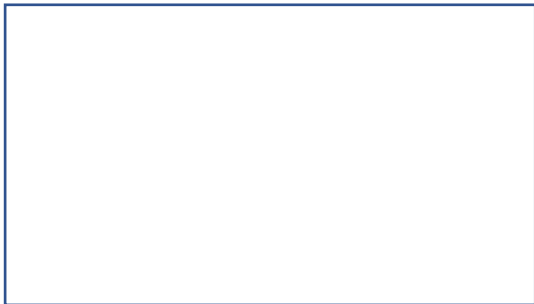
**GUL
GALBENO**

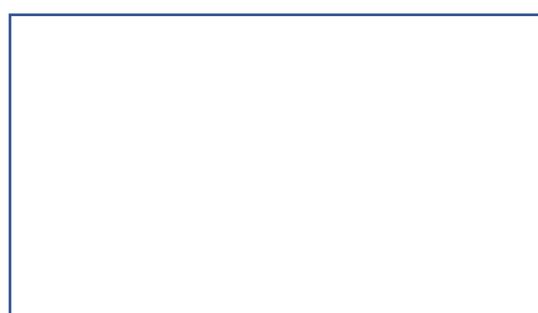
**SVART
KALO**

**RÖD
LOLO**

**VIT
PARNO**

3. Fyll i meningen med den färg som passar in!

Romska flaggan är _____, _____ och _____.

En banan är _____.

Bladen är _____ på sommaren.

Jordgubbar är _____.

En zebra är _____ med _____ ränder.

Snön är _____.

Kol är _____.

Solen är _____ och himlen är _____.

Granen är _____.

Sveriges flagga är _____ och _____.

3. Iskirin ande meningura kodala farbasa so pasolij ande!

O romano zaslovo si _____, _____ taj _____.

Ek banano si _____.

E patra si _____ po milaj.

E samoci si _____.

Ek zebra si _____ taj _____ čikonca.

O jiv si _____.

I angar si _____.

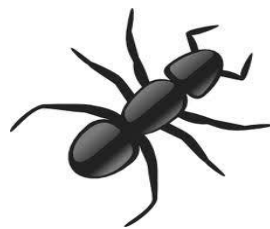
O kham si _____ taj o čer si _____.

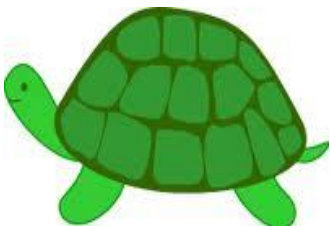
E krečunesko kašt si _____.

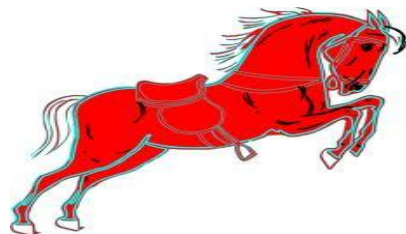
E Švedosko zaslovo si _____ taj _____.

4. Skriv vilken färg djuret har 4. Iskirin soski farba si e alatos

5. Stryk under alla färger du hittar i texten

Laura bor i ett gult tegelhus med svart tak. Hon har en svart katt som heter Smulan och en vit hund som heter Fluffi. På sommaren brukar Laura åka till havet som är blått. Till stranden har hon med sig en vit handduk och en grön baddräkt.

5. Cirde telal e intregi farbi so rakhes ando teksto

I Laura bešel andek galbeno teglengo kher kale tetevosa. La si ek kali muca so bušol Smulan taj ek parno žukel so bušol Fluffi. Po milaj sitjol i Laura te žal ka o teneri so si vuneto. Po strando ingrel pesa ek parno vastengo kotor taj zeleno najimaske gada.

6. Vilken färg på kläderna har du idag?

6. Soske farbij tjire gada adjes?

7. Vilken färg på kläderna har din kompis idag?

7. Soske farbij tjire amaleske gada adjes?

8. Färglägg!

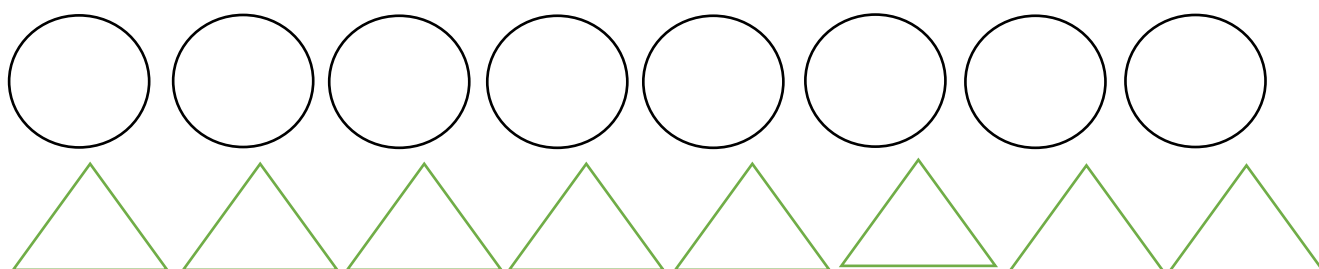
8. Makh!

Måla den femte cirkeln röd.
Måla den tredje cirkeln blå.
Måla den åttonde cirkeln rosa.
Måla den andra cirkeln lila.
Måla den första cirkeln gul.

Makh i panžto karika loli.
Makh i trito karika vuneto.
Makh i oxtoto karika ružovo.
Makh i dujto karika lilavo.
Makh i angluni karika galbeno.

Måla den andra triangeln grön.
Måla den första triangeln svart.
Måla den tredje triangeln brun.
Måla sjätte triangeln grå.
Måla den femte triangeln orange.

Makkh o dujto trianglo zeleno
Makh o angluno trianglo kalo.
Makh o trito trianglo barnavo.
Makh o šovto trianglo sirkavo.
Makh o panžto trianglo narančovo.

Ord – Vorbi

blå – vuneto
banan – banano
brun – barnavo
grå – sirkavo
grön – zeleno
gul – galbeno
gurka – uborka
jord – phuv
jordgubbe – samoci
kol – angar
kyckling – pujo

körsbär – tjireši
lila – lilavo
lingon – lingono
löv – moln
orange – narančovo
persilja – petrežejmo
röd – lolo
salt – lon
sol – kham
svart – kalo
vit – parno

Grammatik

Adjektiv är ord som beskriver hur någon eller något är eller ser ut.

4. VECKODAGAR, MÅNADER OCH ÅRSTIDER

Ett år har 12 månader och 52 veckor. Ett år har fyra årstider. På ett år går det 365 dagar, men om det är skottår har året 366 dagar. En vecka har sju dagar.

4. KURKESKEDJES, ŠONA TAJ BERŠESKEVRAMI

Eke beršes si 12 šona taj 52 kurke. Eke beršes si štar beršeskevrami. Pe ek berš žal 365 djesa, de te si našloberš atunči si 366 djesa. Eke kurkes si efa djesa.

1. Skriv veckodagarna i rätt ordning på romska!

1. Iskirin e kurkeske djesa ando šoro!

2. Vilka dagar går du i skolan?

2. Savala djesa žas tu andi skola?

ÅRSTIDER

Årstiderna återkommer alltid samma tid på året, det betyder att en viss typ av väder håller sig ett bra tag. I Sverige har vi fyra årstider: vinter, vår, sommar och höst. Det beror på att jorden snurrar runt solen, ett varv på ett år, och att jordklotet lutar något. På sommaren lutar Sverige mot solen, vilket gör att det blir varmare, då har vi sommar. Vintertid lutar Sverige och norra halvklotet bort från solen. Den mindre mängden solljus gör att vi får ett kallare klimat och snö. Varje årstid har tre månader som tillhör årstiden.

Vinter: december, januari, februari.

Vår: mars, april, maj

Sommar: juni, juli, augusti

Höst: september, oktober, november

BERŠESKEVRAMI

E beršeske vrami mindig sa kodj vrama aven palpale po berš, kado jelentij ke hodj ek tipicko djes si ek data. Ando Švedo si ame štar beršeske vrami: jivend, tavasi, milaj taj eso. Kado si ke i juma žal kruja o kham, ek krujimo si jekh berš, taj hodj a phuvako kloto bandjol variso. Po milaj o Švedo bandjol karing o kham, so kerel ke hodj maj tatjimo avela, atunči si ame milaj. Jivendeski vrama bandjol o Švedo oprefele taj o opruno kloto boldinoj khatar o kham. Maj cera kham kerel ke hodj maj šudri klimataj taj si jiv. Sakone beršeski vrama si trin šon so si vorta kodi beršeski vrami.

Jivend: decemberi, januari, februari

Tavasi: marciuši, apriluši, majuši

Milaj: juniuši, juliuši, augustuši

Eso: septemberi, oktoberi, novemberi

3. Gör en tankekarta om årstider och månader
3. Ker ek gindimaskikarta pa e beršeskevrami taj šona

4. Svara på frågorna
4. Phen pe pušimata

Hur många årstider finns det i Sverige?
Ketje beršeskevrami si ando Švedo?

Hur många månader har året?
Ketji šona si andek berš?

Vilken är den första månaden?
Savoj o angluno šon?

Vilken är den tredje månaden?
Savoj o trito šon?

Vilken är den andra månaden?
Savoj o dujto šon?

Vilken är den fjärde månaden?
Savoj o štarto šon?

Vilken är den sjätte månaden?
Savoj o šovto šon?

Vilken är den åttonde månaden?
Savoj o oxtoto šon?

Vilken är den femte månaden?
Savoj o panžto šon?

Vilken är den sjunde månaden?
Savoj o eftato šon?

Vilken är den tionde månaden?
Savoj o dešto šon?

Vilken är den sista månaden?
Savoj o paluno šon?

Vilken är den näst sista månaden?
Savoj o majden paluno šon?

Vilken är den nionde månaden?
Savoj o ijato šon?

Vilken månad fyller du år?
Savoj šon si tjire berš?

5. Vilken månad tycker du bäst om? Varför?
5. Savo šon kames o maj feder? Sostar?

VINTER

Vintern brukar vara från november till mars beroende var i landet man bor. Sverige är ett avlångt land och därför kan temperaturen variera mycket. I södra Sverige kan det dröja ända till januari innan vintern kommer medan i norr kan vintern komma redan i oktober.

JIVEND

O jivend sitjol te avel khatar o novemberi taj marciuši de kado si ke hodj kon ka bešel ando them. Švedo si ek lungo them andakodo i temperatura si maj but feliticko. Telal ando Švedo šaj si ži ka o januari kana o jivend avel mig opral o jivend šaj avel aba ando oktoberi.

6. Skriv om vintermånaderna!

6. Iskirin e jivendeskešona!

7. Skriv vad man kan göra på vintern

7. Iskrin so šaj keren po jivend

VÅR

Våren börjar med att snön smälter och dagarna blir längre och ljusare. Vårblommor börjar komma fram och träden får knoppar som sedan blir löv. Vädret kan variera en del, en dag kan det vara soligt, nästa dag kan det snöa.

TAVASI

O tavasi kezdiŋpe ke hodj o jiv bijal taj e djesa maj lungi taj djesutne kerdjon. E taveseske luludja kezdin te aven angle taj e kopačen avela bimbovura so apal so avena patra. I vrama šaj parudjol but, ek djes šaj si kham, aver djes šaj del o jiv.

8. Skriv om vårmånaderna!

8. Iskrin e taveke šona

9. Skriv vad man kan göra på våren

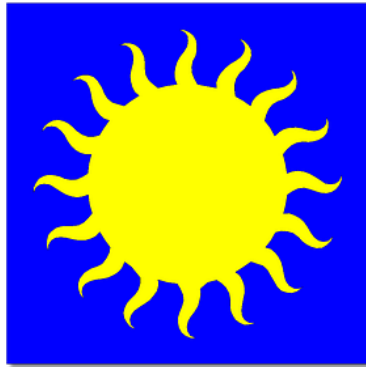
9. Iskirin so šaj keren po tavasi

SOMMAR

På sommaren är det varmt, solen lyser, dagarna är långa och nätterna är korta. Det är grönt i naturen, blommorna blommar, träden är gröna. På sommaren kan man bada både i havet och i sjöarna. Det finns många insekter, t.ex. bin och humlor.

MILAJ

Po milaj si tatjimo, o kham pekel, e djesa si lungi taj e ratja si skurti. Zelenoj i natura, e luludja avrij, e kašt si zeleni. Po milaj šaj najon vi ando tengeri taj vi ando fojovura. But cigne alatūra si sar e biruja taj daraža.

10. Skriv om sommarmånaderna!

10. Isikirin e milajeske šona!

11. Skriv vad man kan göra på sommaren

11. Iskirin so šaj keren po milaj

HÖST

På hösten blir luften kallare, det regnar och blåser en del. Dagarna börjar bli kortare och nätterna längre. Trädens löv börjar ändra färg till gult och rött och så småningom faller löven av. Blommorna vissnar och dör.

ESO

Po eso si o lufto maj šudro, brišind taj balval si. E djesa maj skurtij taj e ratja maj lungi. E kopačenge patra len te paruvon pengi farba pe galbani taj lole taj apal lokes e patra tele peren. E luludja kernjon taj meren.

12. Skriv om höstmånaderna!

12. Iskirin e esoske šona!

13. Skriv vad man kan göra på hösten

13. Iskirin so šaj keren po eso

14. Svava på frågorna
14. Phen pe pušimata

Vilken årstid är kallast?
Savi beršeski vrama si i maj šudri?

Vilken årstid är varmast?
Savi beršeski vrama si i maj tati?

Vilken årstid tappar träden sina blad?
Savi beršeski vrama peraven e kopača penge patra?

Vilken årstid får träden nya blad?
Savi beršeski vrama si kana e kopačen aven neve patra?

Vilken årstid fyller du år?
Savi beršeski vrama si tjire djes?

Vilken årstid är det nu?
Savi beršeski vrama si akanik?

15. Vilka årstider finns med på bilden?
15. Savi beršeski vrama si po patreto?

16. Vid vilken årstid kan man använda sådana här kläder? Varför?
16. Ande savi beršeski vrama šaj hasnin kecave gada? Anda sos?

Ord – Vorbi

veckodagar – kurkeskedjes

måndag – luja
tisdag – marci
onsdag – tetradji
torsdag – žoja
fredag – paraštuj
lördag – savato
söndag – kurko

månader – šona

januari – januari
februari – februari
mars – marciuš
april – apriluš
maj – majuš
juni – juniuš

bi – biruji
blomma – luludji
blåsa – phurdel
dag – djes
hav – tengeri
insekt – tjerme
kallt – šil
knoppar – bimbovura
kväll – ratji
ljus – phabol
lysa – phabol
morgon – detehara
mörk – tunjariko
natur – natura

årstider – beršeskevrami

vår – tavasi
sommar – milaj
höst – eso
vinter – jivend

juli – juliuš
augusti – augustuš
september – septemberi
oktober – oktoberi
november – novemberi
december – decemberi

religion – religia
sjö – fojovo
smälta – bijal
snö – jiv
snöa – del o jiv
solig – khami
tro – patjamo
träd – kopači
varierande – parudo
varmt – tato
vissna – hervadij
vårblomma – tavaseski luludji
väder – vrama

Grammatik: Adverbial beskriver hur man gör något, t.ex. jag cyklar snabbt, tågen går ofta, de bor utomlands.

5. HÖGTIDER

Romer firar olika högtider beroende på vilken religion man tror på eller från vilket land man kommer. De flesta romer är kristna men det finns romer som är muslimer och det förekommer även ateister, alltså personer som inte tror på någon gud, bland romer. Romer kommer från olika länder, vilket medför att vi firar olika högtider. Romer som är muslimer firar högtider som hör ihop med islam, medan romer som är kristna firar högtiderna som hör ihop med kristendomen.

Det finns högtider som firas av endast vissa romer. Romer från Balkan firar till exempel Vasilic eller Djuvjev, medan svenska romer firar midsommar. De flesta romer som bor i Europa firar nyår, påsk och jul men även Romernas nationaldag som firas av alla romer den 8 april.

5. BAREDJESA

E rom inkren e bare djesa pala kodo ke hodj soski religija len si vadj ke anda savo them von aven. E maj but rom si kristna de si rom so si muslimura taj si vi kon si ateistura, vadjis manuša so či patjan ande či soske devles, maškar e rom. E rom aven anda maj bute themen so kerel ke hodj ame inkra maj but felitikane baredjesa. E rom so muslimurar inkren kodala baredjes so si ando islamo, mig e rom so si kristna inkren kodala bare djes so si e kristuseke patjamasa.

Si bare djes so inkren numa varisave rom. E rom anda o Balkan inkren eksempel i Vasilica vadj Djujevo mig e švedicka rom inkren o midsomaro. E maj but rom kon andi Europa bešen inkren o nevo berš, patradji taj krečuno de vi e Romengo nationalno djes inkren e intregi rom 8 apriluši.

1. Nämn några högtider som du och din familj firar

1. Pominin bare djesa so tjiri familja inkrel

JUL

Jul är en kristen högtid och firas till minne av Jesu födelse i Betlehem. De flesta kristna människor i Sverige brukar använda en adventsstake som består av fyra ljus, och man tänder ett ljus varje söndag fram till jul. Många kristna går till midnattsmässan i kyrkan. På julen brukar familjemedlemmarna samlas och då äter man särskilda julmåltider.

KREČUNO

Krečuno si e kristengo barodjes taj inkrenles po serimo pe e Jezusesko rakhadjilimo ando Betlehero. E maj but kristna manuša ando Švedo sitjon te hasnin ek adventinkerimo sos si štar memeja, taj phabaren ek memeji sako kurko angla o krečuno. But kristna žan pe dešuduječasongi miša andi khangeri. Po krečuno sitjon e familjura te maladjon taj atunči von xan specialno krečunesko xabe.

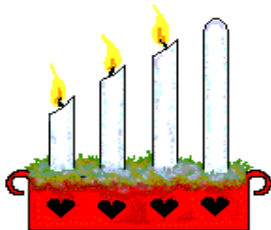

2. Skriv minst fem likheter och skillnader mellan svenskt och romskt julfirande
2. Iskirin maj cera panž jekhikanimo taj diferntnimo maškar švedicko taj romano krečunesko inkerimo

Likheter
Jekhikanimo

Skillnader
Diferentnimo

3. Dra streck till rätt bild
3. Cirde ek linjija ka o lašo kipo

pepparkakor
pepparkakori

snögubbe
jvendeskomanuš

jultomte
mikulaši

julklapp
krečuneskoprezento

adventsljus
adventoskimemeji

4. Skriv hur ni firar jul i er familj

4. Iskirin sar tume inkren o Krečuno ande tumari familja

PÅSK

Påskan är den största kristna högtiden under kyrkoåret. Påskan firas till minne av att Jesus, enligt Nya Testamentet, led och dog på långfredagen och sedan uppstod från de döda. Var och en som tror på honom ska få förlåtelse för sina synder och ett evigt liv. Påskan är också en familjehögtid där dekorerade påskägg är ett tema. Ägg är en förkristen symbol för livets återfödelse under våren, det är också en symbol för Kristi pånyttfödelse och för den tomma graven.

Påskmaten varierar, men i Sverige är vanliga maträtter ägg, lamm och skinka.

PATRADJI

I Patradji si e kristengo maj baro djes tela a khangerako berš. I Patradji inkren po serimo pa o Jezus, so pala o Nevo Testamentoj, senvedindas taj mulas pi sunto bari paraštuj taj apal uštjilas opre khatar e mule. Sako jekh so patjal preles avla le ertimo pa lenge bezexa taj avela le o savutno trajo. Patradji si ek baro familjako djes ka dekoralin a patradjake arne si ek tema. O arno si e kristenge ek simboli pe e trajosko palpale rakhadjilimo tela o tavasi, kado si vi simboli e Kristoske po nevo rakhadjilimo taj po šušo gropo.

Patradjako xabe parudjol, de ando Švedo sitjon te avele xabe arno, bakro taj šonka.

5. Skriv sex ord som är kopplade till påsk
5. Iskirin šov vorbi so si a Patradjasa

6. Ja eller Nej

1. Påsken firar vi på vintern. _____
2. Annandag påsk är alltid en måndag. _____
3. Påskafton är alltid en söndag. _____
4. Jesus dog på påskafton. _____
5. Jesus dog på långfredagen. _____

6. Jo vadj Na

1. Patradji inkras jivende. _____
2. Dujtodjeseski Patradji si mindig jula. _____
3. Patradjaki ratji si mindig kurke. _____
4. Jezus mulas pe a patradjakiratji. _____
5. Jezus mulas pi sunto paraštuj. _____

7. Skriv hur ni firar påsk i er familj

7. Iskirin sar tume inkren i Patradji ande tumari familja

ROMERNAS NATIONALDAG 8 APRIL

Romer firar den internationella romadagen i hela världen den 8 april. Den dagen antogs till minne av den första romska kongressen som ägde rum i London 1971. Vid kongressen antogs även en nationalhymn som heter Gelem, gelem. Texten är skriven av Jarko Jovanovic. Även den romska flaggan antogs samma dag. Romer har inget eget land men den Romska internationella dagen firas av alla romer. Några av aktiviteterna är att man tänder ljus och planterar träd. Dagen firas med musik, dans och mat.

ROMENGO NATIONALNODJES 8 APRILUŠI

E rom inkren o internationalno romengo djes andi intrego juma 8 ariluši. Kado djes line po serimo pe o angluno romano kongresuši so sas ando London 1971. Po kongresuši line ek nationalno himno so bušol Gelem, gelem. O teksto iskirindas o Jarko Jovanovic. Vi o romano zaslovo line sa kodo djes. E romen naj them de o Romano internationalno djes inkren e intregi rom. Kerdine ke hodj phabarde memeja taj šute kopača. O djes inkren muzikasa, khelimasa taj xabesa.

ROMERNAS NATIONALHYMN

Jag gick, jag gick ...
Jag gick, jag gick på de långa vägarna
Där mötte jag många lyckliga romer
Ah, romer säg, var kommer ni ifrån?
Med alla tält och hungriga barn.
Aai, romer, aai, ungdomar
Även jag hade en stor familj
Den slaktades av svarta legionen
Alla strök med, män såsom kvinnor
Och bland dem även alla barn
Aai, romer, aai, ungdomar
Öppna, åh Gud, dina svarta portar, låt mig se var mitt folk är
En dag går jag samma väg som de
Då går jag med de lyckliga igen.
Aai, romer, aai, ungdomar
Res er upp romer, tiden är nu inne
Följs åt nu all världens romer
De svarta ansiktena med två svarta ögon
Åtrår dem som svarta söta druvor
Aai, romer, aai, ungdomar

Gelem, gelem

Gelem, gelem lungone dromenca
Maladjilem baxtale Romenca
Gelem, gelem lungone dromenca
Maladjilem baxtale Romenca
Aj Romale, Aj Šavale
Aj Romale, khatar tume aven e cerhenca baxtale dromenca?
Vi man sas ek bari familija
Taj mundardela i Kali Legija
Aj Romale, Aj Šavale
Aven manca sa jumake Roma
Ka phuterde e Romane droma
Aka si i vrama, ušti Rom akanik
Ame uštjasa mišto ka keresal!
Aj Romale, Aj Šavale

8. Svara på frågorna!

När firas Romernas internationella dag? _____

När antogs Romernas internationella dag? _____

Av vem och var firas den dagen? _____

Vad heter romernas nationalhymn och vem skrev den? _____

Hur brukar man fira dagen?

8. Phen pe pušimata!

Kana inkren o Romengo internationalno djes?

Kana line e Romengo internationalno djes ?

Kon taj ka inkren kado djes?

Sar bušol e romengo nationalnohimno taj kon iskirindas kado?

Sar sitjon te inkren kado djes?

9. Skriv och berätta hur ni brukar fira Romernas internationella dag i familjen
9. Iskirin taj phen sar sitjon tume te inkren o Romano internationalno djes
ande tjiri familja

Ord – Vorbi

fira – inkren

flagga – zaslovo

jul – krečuno

julgran – krečunesko kopači

likheter – jekhimo

nationalsång – nationalno djili

nyår – nevo berš

påsk – patradji

present – prezento

skillnad – diferentno

snögubbe – jivendesko manuš

tomte – mikulaši

ägg – arno

Grammatik

Prepositioner är ord som beskriver förhållandet mellan personer, platser och saker. Var finns sakerna? T.ex. i skolan, bakom huset. Prepositioner kan inte böjas. Oftast placerar man dem framför substantiv och pronomen.

Exempel på prepositioner:

i – ande

på – po/pi

till – ka

vid – paša

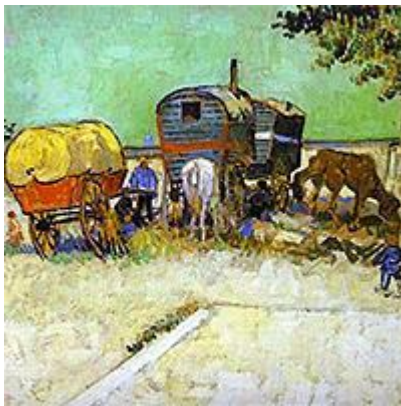
om – te

6. HEMMET

Romerna bor idag i lägenheter eller i hus, men det har inte alltid varit så. Fram till 1960-talet var romerna inte fast bosatta i Sverige. Romerna bodde i tält eller en husvagn och var tvungna att flytta ofta, eftersom de inte tilläts stanna någon längre tid på samma plats. Tidigare bodde unga vuxna hos sina föräldrar även efter det att de hade fått egna barn. Idag har alla möjlighet att ha sina egna boenden.

6. KHERE

E rom adjes ande blokura vadj khera bešen, de kado nas kade mindig. Ži po 1960-to e rom či bešenas pek than ando Švedo. E rom bešenas ande cerha vadj ande kampingo taj musaj sas te žantar pa jekh than po aver ke či mukenas len te ašon pek than. Angla kado bešenas e terne penge dadenca taj dejanca vi kana šavora sas le. Adjes si kazgodes šanca te avel le lenge khera taj te bešen korkori.

1. Plocka ut från texten hur romer bodde förr och nu. Skriv på romani!

1. Le avri anda teksto sar e rom bešenas angla kado taj akanik. Iskirin romanesh!

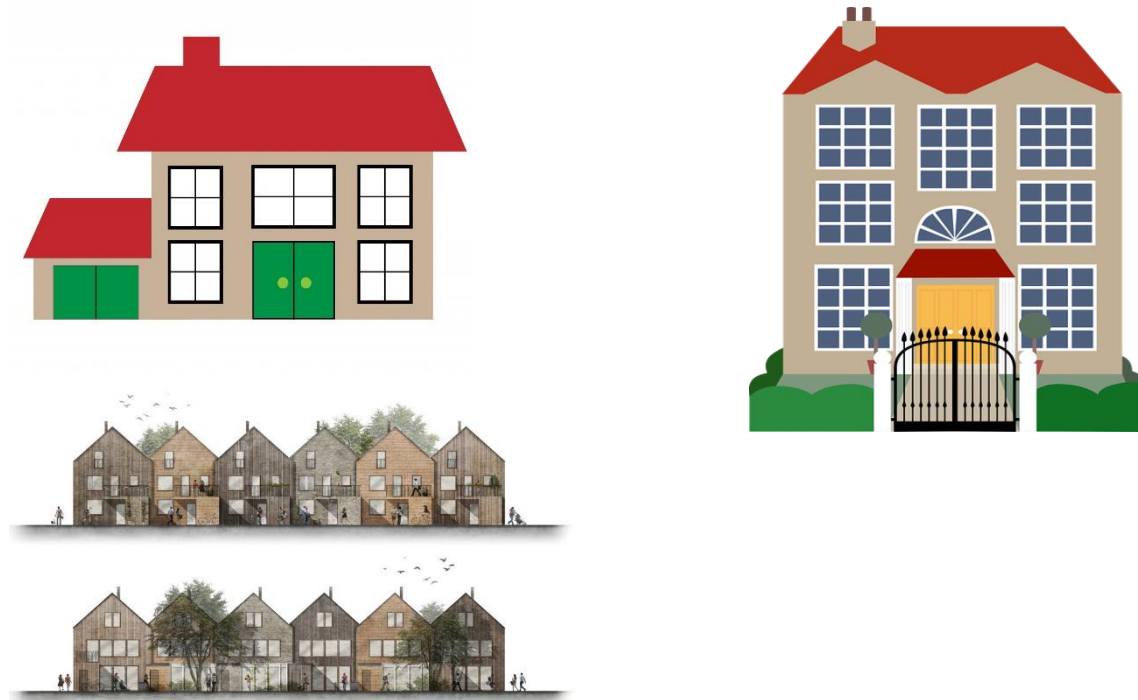
Ett hem

Ett hem är en plats där man bor ensam eller med sin familj. Man kan ha olika typer av boende. Vissa vill bo i ett hus och andra vill bo i en lägenhet.

Ek kher

Ek kher si jek than ka bešen korkori vadj penga familjasa. Šaj aven diferentna khera.

Si kon kamen te bešen ande khera taj si kon kamen te bešen ande jek bloko.

Ett hem har flera rum som används för olika ändamål. Varje rum har speciell inredning och möbler.

Andek kher si maj but sobi so hasnin pe diferentna bajura. Sako soba si specialna bajura taj mebli.

I ett hem finns ett kök där man lagar mat.

Andek kher si konjha, khote tjiraven.

I vardagsrummet kan man titta på TV eller bara vila.

Andi bari soba šaj dikhen o TV, vadj feri šaj pihenin.

I badrummet kan man bada, duscha och tvätta sig.

Andi vlaženka najon, dušolin taj thoven pe.

I hemmet finns även sovrum.
Ando kher si vi sojimaske sobi.

2. Ett hus har olika rum

Skriv rätt ord på romani under bilderna. Vilket rum visar bilden?

2. Andek kher si maj but feliticka sobi

Iskirin romanes savi soba sikavel o patreto.

3. Skriv så många ord som du kan som är förknippade med ordet hem på romani

3. Iskirin vorbi romanes ketji so žanes so e kheresaj khetane

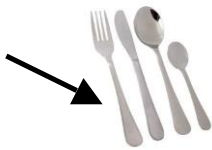
4. Skriv rätt ord vid bilderna!

4. Iskirin i vorba paša o patreto so sikavel

a. _____

b. _____

c. _____

d. _____

e. _____

f. _____

g. _____

h. _____

i. _____

j. _____

en gryta
ek piri

en kniv
ek šuri

en stekpanna
ek patelnja

en tallrik
ek tejari

en ugn
ek pekimasko bov

en spis
ek bov

en gaffel
ek furka

ett kylskåp
ek luduvka

ett glas
ek pohari

en sked
ek roj

5. Skriv en mening till varje bild på romani
5. Iskirin romanes ek phendimo ka sako patreto

6. Lauras sovrurn
Fyll i rätt ord från rutan.

I Malmö _____ en tjej som _____ Laura. Hon bor i ett litet hus med sin _____. Hennes _____ heter Eva och hennes pappa heter Josef. Laura har ett eget rum. Det är hennes _____. Där har hon en stor rosa säng, en liten byrå, en lampa, en fåtölj och två _____. På golvet i hennes rum ligger en _____. Laura tycker om att vara i sitt rum.

6. A Lauraki soba
Iskirin ande i vorba anda i kocka.

Ando Malmö _____ ek šej so _____ Laura. Voj bešel peska familjasa andek cigno kher peska _____. Laki _____ bušol Eva lako dad bušol Josef. A Laura si ek korkori soba. Kodi si laki _____. Khote si la ek baro ružovo pato, ek cigno šafo, ek lampa, ek foteli taj duj _____. Pi phuv ande laki soba si ek _____. I Laura kamel te avel ande peski soba.

matta	sovrurn	bor	familj	mamma	heter	tavlor
colo	sojimaskisoba	bešel	familja	dej	bušol	patretura

7. Skriv i plural (flera)

Substantiv på romska kan delas in i feminina och maskulina ord, samt singular och plural. Singular betyder ental och plural betyder flertal.

Substantiv på romska kan delas in i olika grupper:

- substantiv som har ändelsen **-a** i singular får i plural ändelsen **-i**, t.ex. lampa blir lampi
- substantiv som har ändelsen **-o** i singular får **-e** eller **-ura** i plural, t.ex. šavo blir šave och patreto blir patretura
- substantiv som slutar på **konsonant** får i plural ändelsen **-a**, t.ex. kher blir khera.

7. Iskirin ando plural

Substantivo šaj ulaven ande ande žuvjane taj muršane, taj singular vadj plural.

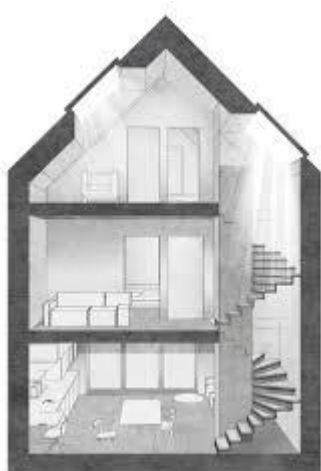
- singular jelentij jekhale, taj o plural jelentij majbut
- substantivo andi romani šaj ostin ande majbute grupen: substantivo so ando singular si palal
- **-a** avela ando plural **-i**, substantivo ando singular so si palal **-o** avela **-ura**, kodala substantivon si si **konsunantura** palal avena ando plural **-a**.

8. Skriv vad orden heter i plural

8. Iskirin sar bušol ando plural

singulari	plurali
lampa	_____
pato	_____
mesaja	_____
fejastra	_____
kher	_____
vudar	_____
askamin	_____
roj	_____
šuri	_____
glinda	_____

9. Beskriv på romani hur ett hem kan se ut!
 9. Iskirin romanes sar ek kher šaj dikhel avri!

Ord – Vorbi

badkar – najimaskokado
badrum – vlaženka, najimaskisoba
bo – bešel
bord – mesaja
dörr – vudar
fåtölj – foteli
fönster – fejastra
gaffel – furka
glas – pohari
hall – koridori
hemma – khere
hus – kher
husvagn – kampingo
höghus – učokher
kniv – šuri
kylskåp – fridzideri, luduvka
kök – konjha

lampa – lampa
lägenhet – bloko
radhus – šoroskohher
sked – roj
skåp – škafo/sekrenji
sovrums – sojimaskisoba
spegel – glinda
spis – bov
stekpanna – patelnja
stol – askamin
städa – užaren, takaritin
säng – pato
tak – dakho/tetevo
tallrik – tejari
tavla – patreto
tält – cerha
vardagsrum – bari soba
villa – vila

Grammatik

Substantiv är ord som är namn på t.ex. personer, grupper, platser, djur, växter, saker, ämnen, tillstånd, känslor och aktiviteter.

Substantiven kan på romska delas in i feminina och maskulina substantiv, samt i singular (ental) och plural (flertal).

Exempel:

singular

en man – jek murš
en kvinna – jek žuvji
ett barn – jek šavoro

plural

flera män – majbut murša
flera kvinnor – majbut žuvja
flera barn – majbut šavora

7. KROPPEN

Kroppen är fantastisk och vi måste ta väl hand om den. Din kropp består av över 200 ben, flera liter blod och olika organ som gör sitt jobb utan att du ens märker det. Kroppen kan röra på sig, förflytta sig, kan känna kyla och värme.

7. O TAGO

O tago si fantastikušo taj ame site gindonas pakado. Ando tjiro tago si maj but sar 200 kokala, taj maj but litera rat taj avera organura so keren pengi butji bi kodo tu te les sama. O tago šaj mižavel pe, te žal pa jekh than på aver, šaj hatjarel o šil taj o tatjimo.

1. Stryk under alla kroppsdelar som finns i dikten!

Hela kroppen behövs för att lära.
Ögon kan se och öron kan höra, men händer vet bäst hur det känns att röra.
Huden vet bäst när någon är nära.
Hela kroppen behövs för att lära.
Hjärnan kan tänka och kanske förstå, men benen vet bäst hur det är att gå.
Ryggen vet bäst hur det känns att bära.
Hela kroppen behövs för att lära.
Om vi skall lära oss något om vår jord, så räcker det inte med bara ord.
Vi måste få komma det nära,
hela kroppen behövs för att lära.

1. Cirde tele e intregi ando dikto so si ando tago!

O intrego tago trubuj te sitjol.
E jakha šaj dikhen taj e kana šaj šunen, de e vast žanen o maj feder sar te mižan.
I morči žanel o maj feder kana variko si paše.
O intrego tago trubuj te sitjol.
I godji žanel te gindoj taj fajma te hatjarel, de e purne žanen o maj feder sari te žan.
O dumo žanel o maj feder sar hatjardjol te ingren.
O intrego tago trubuj te sitjol.
Te sitjuvasa variso pa amari phuv, atunči naj dosta numa e vorbi.
Ame site avas paše,
O intrego tago trubuj te sitjol.

2. Vi har fem sinnen
2. Amen si panž hatjarimata

Med ögonen kan vi se.
Med örat kan vi höra.
Med munnen kan vi smaka.
Med näsan kan vi lukta.
Med handen kan vi känna.

E jakhenca šaj dikhas.
E kanenca šaj šunas.
E mujesa šaj zumavas.
E nakhesa šaj sungavas.
E vastesa šaj hatjaras.

Fyll i bokstäverna som saknas!
Iskirin ande e betivura so najkhote!

d_ _ _ j_ _ _

š_ _ k_ _

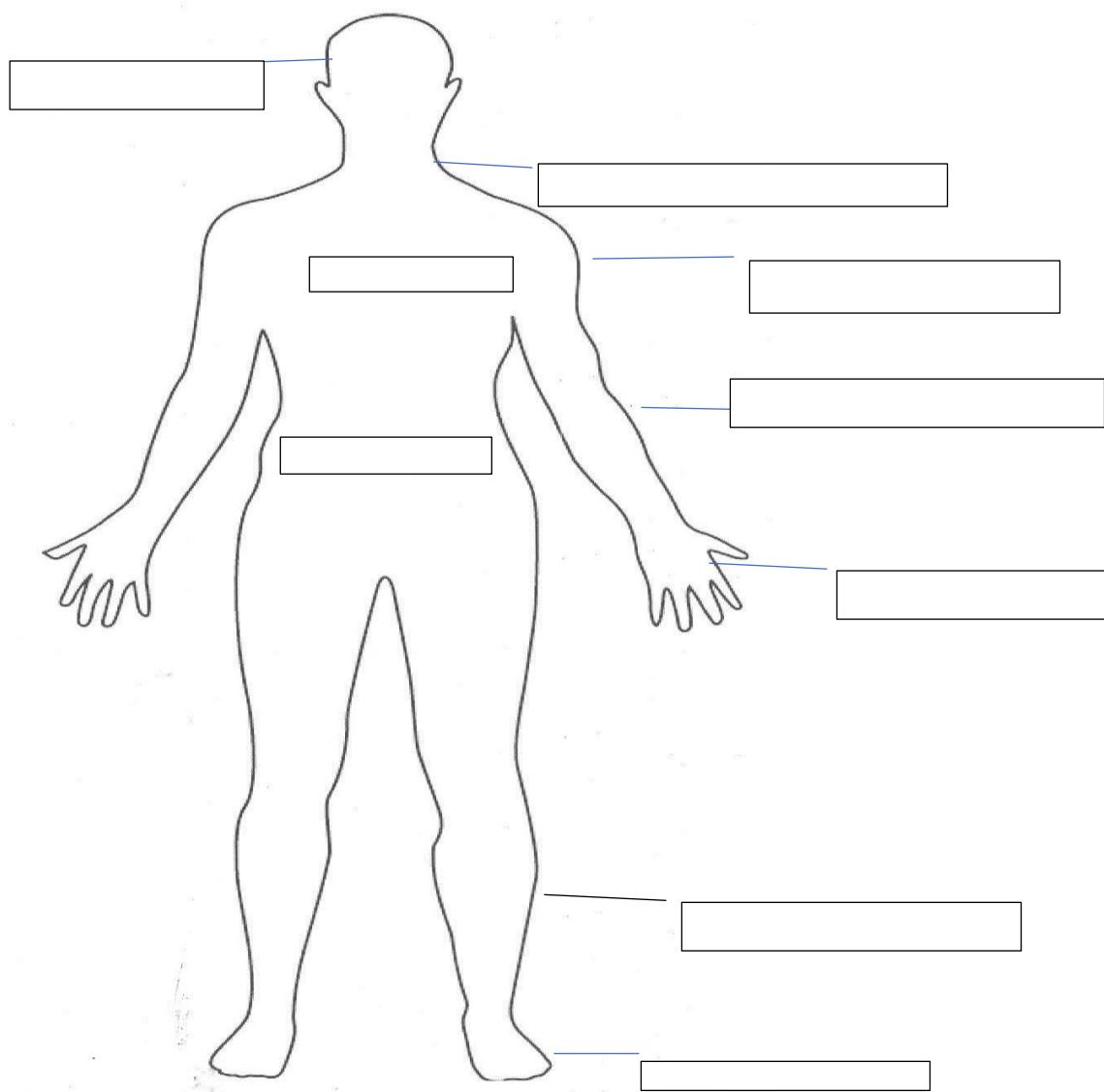
z_ _ _ m_ _

s_ _ _ n_ _ _

h_ _ _ _ _ v_ _ _ _

3. Skriv kroppsdelarna på rätt plats!
3. Iskirin po lašo than sar bušon e tagoskeroga!

ben – purno, fot – purnesko šero, huvud – šero, axel – phiko, mage – per,
hand – vast, hals – kori, bröst – kolin, finger – naj

4. Skriv kroppens delar på romani 4. Iskirin e tagura romanesh

huvud _____

ben _____

axel _____

hand _____

näsa _____

hals _____

öga _____

finger _____

Ord – Vorbi

ansikte – muj

axel – phiko

ben – purno

bröst – kolin

hals – kori

hjärna – godji

hjärta – jilo

hud – morči

huvud – šero

hår – bal

höra – te šunen

kroppsdelar – tagoskekotora

käke – falka

känna – hatjaren

lukta – sungan

lår – pulpa

mage – per

midja – maškar

mun – muj

näsa – nakh

se – dikhen

sinne – sina

smaka – zumaven

ögon – jakh

öron – kan

Grammatik

Adjektiv: Ord som beskriver hur någon eller något är eller ser ut.

Adjektiven står alltid tillsammans med ett substantiv eller ett pronomen.

Adjektiven kan kompareras, t.ex. glad, gladare, gladast eller stor, större, störst.

Formerna på adjektivet kallas positiv: rolig – komparativ: roligare – superlativ: roligast

8. HÄLSA

Hälsa: "Hälsa är ett tillstånd av fullständigt fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande och frånvaro av sjukdom och svaghet." (Världshälsoorganisationen).

8. SASTJIMO

Sastjimo: "O sastjimo si kana varikas si totalne fizicka, psikicka taj socialt mišto taj naj nasvalo/nasvali taj naj slabo." (Jumako sastjimasko organizaciovo)

1. Vad innebär hälsa för dig?

1. So si tuke o sastjimo?

Fysisk hälsa

För att vi ska må bra behöver vi fysiska aktiviteter. Om man tränar får man bättre kondition och musklerna blir starkare. Med träning kan man förebygga flera olika sjukdomar. Det är viktigt att motionera. Man ska tänka på att motionera lagom. Det finns vardagsmotion, som att promenera, cykla, gå i trappor eller bara röra sig ute i naturen. Många rekommenderar att man ska träna regelbundet, två till tre gånger i veckan.

För att kroppen ska må bra är det viktigt att man undviker rökning, alkohol och droger. Annars kan den fysiska hälsan försämrans.

Fizicko sastjimo

Hodj ame te avas mišto trubuj ame fizicka aktivitetura. Te trenalinena avela e manušes maj lašo kondiciovo taj e muskuli avena maj zurale. E treningosa šaj lenpe anglal e maj but feliticka nasvalimata. Importantoj te motioneralin. Site gindon hodj te motioneralin vorta ketji hodj mišto te avel. Si sako djeseske motinura sar, phirimo, bicigla, te žan pe trapi vadj te aven avri andi natura. But rekomendalin hodj te trenelinen regulalime, khatar duvar ži ka e trival andek kurko.

O tago te avel mišto importantoj tena cigaretazin tena pen alkoholo, drogura. Ke aversar o fizicko sastjimo čorajvel.

Vila och sömn

Alla behöver minst åtta till tio timmars sömn per dygn. En vuxen person behöver mellan sex och åtta timmar sömn per dygn. Barn och ungdomar behöver mellan 10 och 14 timmar sömn per dygn.

Det är viktigt att man tänker på att vila emellanåt, promenera, slappna av, lyssna på musik och läsa. Kroppen byggs upp genom att man sover och vilar ordentligt.

Piheneši taj sojimo

Kazgodes trubuj te sovel maj cera khatar e oxto ži ka deš časura sojimo pek djes. Eke bare manušes trubuj maškar 6–8 časura sojimo pek djes. E šavoren taj e ternen trubuj maškar e 10 taj 14 časura pek djes. Importantoj te gindon pe kodo hodj te pihenin, te phiren, te relaksin, te šunen pi muzikta taj te ginen. O tago opre kerdjol pa kodo kana soven taj pihenin mišto.

2. Nämn några fysiska aktiviteter

2. Phen variketji fizicka aktivitetura

3. Vad är sant och vad är falskt?

	SANT	FALSKT
Vi behöver alla sova åtta timmar.	_____	_____
Under promenader slappnar vi av.	_____	_____
Vi klarar av att vara uppe hur länge som helst.	_____	_____
Musik gör oss avslappnade .	_____	_____
Rökning är nyttigt.	_____	_____
Alkohol är skadligt.	_____	_____
Man blir inte beroende av droger.	_____	_____
Hälsan förändras inte av rökning.	_____	_____

3. So si čačo taj so si xoxavno?

	ČAČO	XOXAVNO
Kazgodes trubuj ame te sovas oxto časura.	_____	_____
Tela o phirimo relaksolinas.	_____	_____
Birinas te avas opre akar ketji.	_____	_____
I muzika kerel ame relaksi?	_____	_____
O alkoholi si čoro.	_____	_____
Khatar e drogi či kerdjolpe opre sitjardo.	_____	_____
Khatar o cigaretazaši či kerdjolpe khanči.	_____	_____

Psykisk hälsa

Med en positiv inställning och en bra psykisk hälsa mår man mycket bättre. Man klarar att genomföra många aktiviteter. Även kontakten och relationen med andra personer i vår omgivning fungerar bättre. Det är viktigt att man respekterar varandra och varandras åsikter. För att man ska ha en bra psykisk hälsa behöver man känna sig trygg, ha ett hem att gå till, få mat, kunna umgås med andra och bli uppskattad och känna kärlek från och till andra.

Psikicko sastjimo

Eke pozitivnone ande tordjarimo taj ek lašo psikicko sastjimo si o manuš butesa maj feder. Birij te kerel but aktivitetura. Vi e kontaktura taj e kapčolatura jekvarenca kruja amenca maj federi. Importantoj te respektalin jekvaren taj jekvarengende gindura. Hodj e manušes te avel ek laši psikicko sastimo trubuj o manuš te avel bi darako, te aveles ek kher ka žal, te aveles xabe, te birij te bavij pe avrenca taj te inkrenles taj te hatjarel kamimo avrenca.

4. Näm n fyra saker som gör att du mår bra
4. Phen štar bajura so kerel te aves mišto

5. Näm n fyra saker som gör att du inte mår bra
5. Phen štar bajura so kerel tena aves mišto

6. Hur kan man förbättra sin hälsa?
6. Sar šaj kerel o manuš te avel maj feder lesko/lako sastjimo?

Ord – Vorbi

avslappnad – njugoto	regelbunden – regularno
falsk – xoxavno	rökning – cigaretazaši
fysisk hälsa – fizickosastjimo	sant – čačo
förebygga – anglekerdjimo	sjukdom – nasvalimo
hälsa – sastjimo	stark – zuralo (m), zurali (f)
kondition – kondiciovo	svag – kovlo (m), kovli (f)
motion – motiono	sömn – sojimo
musik – muzika	vila – piheneši
må bra – mištoj	välbefinnande – mišto te avel
psykisk hälsa – psikicko sastjimo	

Grammatik

Konjunktioner binder samman ord eller grupper av ord och beskriver förhållandet mellan dem.

Exempel på konjunktioner:

och – taj

eller – vadj

men – de

för – anglakodo

utan – bi kodo

fast – de

Interjektion är ord som man använder när man vill uttrycka en stark känsla.

Exempel på interjektioner:

Aj! Usch! Oj! Fy!

9. MAT

Maten vi äter och drycken vi dricker innehåller en mängd olika ämnen, både nyttiga och mindre nyttiga. För att vi ska må bra behöver vi få i oss en blandning av olika sorters mat. En bra balans får man genom att äta varierat, det vill säga olika sorters mat. Regelbundna måltider gör att kroppen mår bra. Det är viktigt att äta tre måltider per dag.

9. XABE

Xabe so xas taj pimo so pas ame xas si ande but feliticka bajura, vi so lašoj taj vi so maj cera lašo. Ke hodj te avas mišto trubuj hodj te haminas maj but feliticka xabe. Ek lašo balanco si ke hodj te xan varieralime, kade hodj maj but feliticko xabenata te xan. Regulalni xabenata keren ke hodj o tago mištoj. Importante ke hodj te xalpe trival xabenata pe ek djes.

Tallriksmodell för välmående

För att lära sig hur en bra måltid ser ut kan man ta hjälp av tallriksmodellen. Tallriksmodellen visar innehållet i en måltid och mängden av de olika delarna på tallriken.

1. grönsaker och rotfrukter
2. potatis, pasta, ris eller liknande
3. kött, fisk, kyckling eller ägg

Det är bra om man kompletterar måltiden med bröd, en frukt och vatten eller mjölk. Ett litet barn behöver förstås mindre mat än en tonåring, men modellen kan vara densamma. Om man inte äter blir kroppen trött, man orkar mindre och får mindre kraft.

Tejareskomodeli te aven mišto

Te sitjon sar ek lašo xabe si šaj len žutori khatar e tejaresko modeli. E tejaresko modeli sikavel sar ek xabe dičol taj ketji te avel pe sako rig po tejari.

1. zelenimo taj phuvako zelenimo
2. krumpli, xumer, horezo vadj kecavo
3. mas, mašo, pujo vadj arne

Mištoj te kompletalin o xabe marnesa, eke fruktosa taj paji vadj thud. Eke cigne šavoren maj cera xabe trubuj sar eke tinedjeres, de o modeli šaj avel sa kecavo. Tena xana o tago khino avela, maj cera birij taj maj cera zori.

Nyttig mat och onyttig mat

Hälsosamma matvanor kan bidra till att minska risken för att man ska få olika sjukdomar. Här kan man läsa några råd vilken mat som är nyttig och onyttig. Till nyttig mat räknas frukt och grönsaker som kål, bönor, broccoli, blomkål och lök. Kött bör man inte äta alltför ofta, man kan i stället välja fisk eller kyckling. Det är också nyttigt att äta fullkornsprodukter när det gäller ris, pasta och bröd. Man ska tänka på att äta mindre godis, kakor, glass och annat med mycket socker i, och att inte dricka läsk för ofta.

Lašo xabe taj čoro xabe

Sasto xabe kerel ke hodj te avel maj cera nasvalimata. Khate šaj ginelpa ek semo informacia savo xabe si lašo taj savoj čoro. Ka o lašo xabe ginelpa frukto taj zelenimo, , sar šax, fusuj, brokoli, karfiolo taj purum. Mas či trubujas te xan butivar, ande kodalesko than šaj len mašo vadj pujo. Vi kodo mištoj te xan e fulkorn produktura anda o horezo, xumer taj marno. Site gindonpe hodj te xan majcera cukro, kakor, taj aver ande sos si but cukro taj vi maj cera gogle paja te pen.

1. Skriv vad som är nyttig mat och vad som är onyttig mat

1. Iskirin so si lašo xabe taj so si čoro xabe

Sasto xabe	Na sasto xabe

2. Stryk under det som är hälsosamt

- Att äta godis varje dag
- Att sova 9 till 10 timmar varje natt
- Att äta frukt och grönsaker varje dag
- Att sitta still länge
- Att dricka läsk till varje måltid
- Att spela fotboll, leka och hoppa hopprep

2. Cirde telal kodo so si lašo xabe

- Te xan cukro sako djes.
- Te soven khatar e 9 ži ka e 10 časura sako djes.
- Te xan frukto taj zelenimo sako djes.
- Te bešen butajig.
- Te pen guglo paji kana xan.
- Te khelen fotbola, khelenpe, te xutjen e šelesa.

3. Skriv din favoritmaträtt!

3. Iskirin tjiro favorit xabe!

4. Vilka ingredienser finns i din favoritmaträtt?

4. So si ande tjiro favorit xabe?

5. Nämna några romska maträtter

5. Phen variso romane xabenata

6. Skriv ett recept på en romsk maträtt
6. Iskirin ek romane xabeski recepta

Ord – Vorbi

bröd – marno

böror – fusuj

dricka – pimo

fisk – mašo

frukt – frukto

frukost – deteharako xabe

glass – lodo, fadjlanto

godis – cukro

grönsaker – zelenimata

kakor – pekimo

kvällsmat – ratjako xabe

kål – šax

kött – mas

lunch – mizmeresko xabe

mat – xabe

mjölk – thud

måltider – xabeske vrami

nyttig – lašo

onyttig – na lašo

tallriksmodell – tejaresko modeli

äpple – phabaj

äta – xal

10. FRITIDSAKTIVITETER

Med fritid menas den del av dagen och veckan när man inte går i skolan, är på sitt arbete eller sover. Den tid som är fri får man använda som man vill och känner för. Förr i tiden hade man inte så mycket fritid eftersom man jobbade mer och gick i skolan även på lördagarna. Man gjorde också fler fysiska aktiviteter jämfört med nu. I dagens samhälle sitter de flesta barn och ungdomar inomhus och spelar på datorn eller tittar på tv.

10. SLOBODO VRAMAKE AKTIVITETURA

Slobodo vramasa phenelpe ek kotor anda o djes taj kurko kana či sitjolpe, butjazin, xan taj či soven. Kodi vrama so si slobodo šaj keren kodo so kamelpe lenge. Angla kado e manušen nas ketji but slobodo vrama, ke butji kerenas maj but taj andi skola phirelaspe vi savatone. Vi maj but fizicka aktivitetura kerenas angla kado sar akanik. Andi akanutni komunita e maj but šavora taj terne kherej taj khelen pi data vadj po tv dikhen.

1. Vad gör du på din fritid? Skriv ned det antal minuter du lägger ned på varje aktivitet varje dag!

	fredag	lördag	söndag
Snapchat	_____	_____	_____
Dataspel/TV-spel	_____	_____	_____
Titta på TV	_____	_____	_____
Idrotta	_____	_____	_____
Gå i affärer	_____	_____	_____
Läsa	_____	_____	_____
Göra läxor	_____	_____	_____
Vara utomhus	_____	_____	_____
Prata i telefon	_____	_____	_____
Spela på mobilen	_____	_____	_____
Träffa kompisar	_____	_____	_____
Lyssna på musik	_____	_____	_____
Städa rummet/hjälpa till hemma	_____	_____	_____
Annat (skriv vad)	_____	_____	_____
Annat (skriv vad)	_____	_____	_____

Tid totalt: _____

1. So keres tu pe tjriri slobodo vrama? Iskirin tele ketji minutura šos tele pe sako aktivitetu sako djes!

	paraštuj	savato	kurko
Snapchat	_____	_____	_____
Datakhelimo/TV-khelimo	_____	_____	_____
Te dikhen po TV	_____	_____	_____
Treningo	_____	_____	_____
Andi bolta te žan	_____	_____	_____
Ginen	_____	_____	_____
Te keren i lekso	_____	_____	_____
Te aven avri	_____	_____	_____
Te vorbin ando telefono	_____	_____	_____
Te khelenpe po mobilo	_____	_____	_____
Te maladjon e baratonca/amalenca	_____	_____	_____
Te šunen pi muzika	_____	_____	_____
Te takaritin/užaren khere	_____	_____	_____
Aver variso (iskirin so)	_____	_____	_____
Aver variso (iskirin so)	_____	_____	_____
			Vrama totalt: _____

2. Berätta kort vad du gör när din skoldag slutat

2. Phen skurtones so keres kana tjria skolakodjes djes končindas

3. Vilken tid på dagen brukar du göra dina läxor?

3. Savi vramo po djes sitjos te keres tjire leksi?

4. Hur ofta tränar du någon sport?

4. Ketjivar trenalis variso sporto?

5. Hur länge får du vara ute med dina kompisar under en vardag?

5. Ketji šaj aves avri tjire baratonca/amalenca telak djes?

6. När går du och lägger dig på kvällarna?

6. Kana sitjos te des tu tele pi ratji?

7. Skriv om den fritidsaktivitet som du tycker bäst om

7. Iskirin pa tjiro slobodo vramako aktivitetu so kames o majfeder

Ord – Vorbi

bada – najol	promenera – phirel, šetalij
cykla – biciklizij	simma – usij
datorspel – datakokhelimo	sjunga – djilabel
fotboll – fotbala	spela/leka – khelel
fritidsaktivitet – slobodo vramako aktiviteteto	titta – dikhel
idrott – jimnastika	träffa – maladjol
läsa – ginel	tv-spel – tevevosko khelimo
läxa – lecka	umgås – te aven khetane
musik – muzika	utomhus – avral
prata – vorbij	

Grammatik

Verb är ord som visar vad man gör eller vad som händer. Verb kan ha olika former: infinitiv (som man kan sätta *att* framför), presens (nutid), preteritum (dåtid, det som hände), futurum (framtid, det som kommer att hända).

Infinitiv: att prata

Presens

jag pratar – me vorbinav
du pratar – tu vorbis
hon pratar – voj vorbij
han pratar – vov vorbij
vi pratar – ame vorbinasa
ni pratar – tume vorbinena
de pratar – von vorbina

Imperfekt/preteritum

jag pratade – me vorbindem
du pratade – tu vorbindan
hon pratade – voj vorbindas
han pratade – vov vorbindas
vi pratade – ame vorbindam
ni pratade – tume vorbinda
de pratade – von vorbnde

Futurum

jag ska prata – me vorbino
du ska prata – tu vorbisa
hon ska prata – voj vorbija
han ska prata – vov vorbija
vi ska prata – ame vorbinasa
ni ska prata – tume vorbinena
de ska prata – von vorbina